

УДК 65.011.4

**Мельник Н.Г.,
к.е.н., доцент кафедри,
Зорій Н.М.,
к.е.н., доцент кафедри,
кафедра обліку в бюджетній і соціальній сфері,
Тернопільський національний економічний університет**

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

Постановка проблеми. З точки зору змістового наповнення ефективність пов'язується, перш за все, з результативністю роботи або діяльності, а також з економічністю, тобто мінімальним обсягом витрат для виконання певної роботи або дії. Саме тому визначення рівня ефективності є однією з найголовніших серед сукупності проблем, які стоять перед підприємством, і яка безпосередньо пов'язана з досягненням певної кінцевої мети його діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття ефективності, його визначення та підходи до формулювання суті змінювалися залежно від економічних умов, які розглядалися в дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Зокрема, термін «ефективність» зустрічається в роботах Уільяма Петті, Адама Сміта, Давида Рікардо. В роботі Гарінгтона Емерсона розглядається загальний підхід до ефективності, наводяться показники її вимірювання, але безпосередньо визначення поняття не наводиться [11]. Ефективність, за твердженням Вільфредо Парето, передбачає, що ресурси використовуються найефективніше, а результат забезпечує максимально можливу корисність для користувачів [2]. Один із російських розробників теорії економічної ефективності Т.С. Хачатуров вважав, що оцінювати ефективність доцільно як співвідношення певного ефекту з витратами, які були здійснені для його досягнення [9]. Згідно з визначенням, яке наводиться у стандартах ISO, ефективність – це набір атрибутів, які визначають співвідношення між рівнем якості функціонування певного активу (об'єкта) та обсягом ресурсів за певних умов [10]. В сучасній економічній літературі ефективність цілком логічно розглядається як результативність певного процесу, дії. Однак важливо продовжити дослідження щодо обґрунтування підходів до оцінки ефективності залежно від економічних умов та вимог користувачів інформації.

Постановка завдання. Провести дослідження еволюції поглядів щодо ефективності, проаналізувати сучасні концепції її оцінки та здійснити обґрунтування підходів до оцінки ефективності залежно від економічних умов та вимог користувачів інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В загальному рівень економічної ефективності визначається як співвідношення результату до витрат або до ресурсів. Підвищення ефективності може досягатися як за рахунок зменшення витрат (економії ресурсів), так і за рахунок покращення використання капіталу і збільшення прибутку. Такий підхід передбачає наявність протиріччя: основною метою діяльності є максимізація результату (ефекту); при обмеженості ресурсів та високій їх вартості необхідно досягати раціонального зменшення їх використання.

Ефективність з точки зору певного результату, який отримало або бажає отримати підприємство, можна оцінити як кількісно, так і якісно. В даному випадку, якісна сторона ефективності буде відображена у вигляді певного критерію (наприклад, прибутковість, платоспроможність тощо), а кількісна – у вигляді сукупності показників, які характеризують певний критерій ефективності (прибуток, продуктивність праці, рентабельність тощо). Тобто, розрахунок рівня ефективності безпосередньо залежить від форми її прояву, саме тому при оцінці доцільно розрізняти критерії та показники ефективності.

В окремих випадках критерії та показники ефективності можуть співпадати. Наприклад, Г.В. Савицька вважає, що в умовах ринкових відносин головним критерієм економічної ефективності є прибуток, як головний якісний результат функціонування підприємства [6, 5-6]. На думку А.Д. Шеремета, прибуток – головний показник фінансових результатів підприємства, який характеризує його економічний ефект [8, 174]. При цьому, на наш погляд, необхідно враховувати, що прибуток є абсолютним показником, який відображає отриманий результат (ефект) і не може детально характеризувати рівень ефективності роботи підприємства.

Іншим критерієм ефективності науковці називають рентабельність. На думку І.А. Бланка, рентабельність характеризує здатність підприємства генерувати необхідний прибуток в процесі своєї господарської діяльності та визначає загальну ефективність використання ресурсів і вкладеного капіталу [1, 149]. Ю.С. Цал-Цалко пропонує використовувати рентабельність для характеристики інтенсивності та розрахунку рівня прибутковості [7, 240]. В.В. Ковалев ототожнює рентабельність з економічною ефективністю [4, 250].

Використовуючи безліч фінансових показників, які пропонуються у спеціальній економічній

літературі та інструктивних матеріалах, можна дати цілком адекватну оцінку діяльності компанії. Проте, як зазначає Маршал Мейєр, на практиці неможливо знайти показники ефективності, які би повністю задовольняли вимоги користувачів і ґрунтувалися на обґрунтованих критеріях. Тобто, виникає розбіжність між ідеальною та реальною ефективністю [5, 23-24]. Сучасні концепції оцінки ефективності базуються на передумові, що жоден із загальноприйнятих критеріїв – ні прибуток, ні рентабельність – не можуть розглядатися в якості узагальнюючого критерію ефективності. Згідно з «теорією максимізації цінності фірми» (Wealth Maximization Theory), такий критерій повинен: базуватися на прогнозуванні доходів фірми; бути обґрунтованим, доступним і точним; бути придатним для всіх аспектів процесу прийняття управлінських рішень.

Недосконалість підходів до оцінки рівня економічної ефективності діяльності підприємств підтверджується тим фактом, що, починаючи з 90-х років XX століття, науковці світу займаються розробкою різноманітних систем та методів оцінки ефективності. Більшість з них є закономірним продовженням запропонованого Пітером Друкером методу управління за цілями (Management by Objectives, MBO), який дає можливість передбачати очікувані результати діяльності та планувати шляхи їх досягнення, а також дозволяє менеджменту фокусуватися на досягненні цілей і домагатися найкращого результату за допомогою доступних ресурсів. Сучасним втіленням методу управління за цілями є система ключових показників ефективності (Key Performance Indicators, KPI), яка допомагає визначити досягнення стратегічних і тактичних (операційних) цілей. Їх використання дає можливість оцінити стан підприємства і допомогти в оцінці реалізації стратегії за допомогою показників ефективності. При цьому цілі і завдання оцінки рівня ефективності будуються за принципом S.M.A.R.T.: Specific - специфічні; Measurable - вимірні; Achievable - досяжні, реалістичні; Result-oriented - орієнтовані на результат, не на зусилля; Time-based - встановлювати часові вимоги для цілей.

Згадані вище методи MBO та KPI застосовуються у модифікованому вигляді у багатьох сучасних управлінських концепціях та моделях, які базуються на оцінці рівня економічної ефективності.

Однією з найпопулярніших у зарубіжних концепціях аналізу ефективності підприємницької діяльності є концепція збалансованої системи показників (Balanced Scorecard, BSC), розроблена на початку 1990-х років Робертом Капланом і Девідом Нортон. Для вирішення проблеми оцінки ефективності BSC передбачає використання ряду нових індикаторів поряд з традиційними і поділяє всю систему оцінки діяльності компанії на чотири групи: фінанси; клієнти; внутрішні бізнес-процеси; навчання і розвиток персоналу. Особливістю розробленої системи оцінки ефективності є застосування не лише фінансових показників (які є традиційними та пропонуються більшістю методик і рекомендацій), але й нефінансових, що оцінюють задоволеність покупців та акціонерів, ефективність внутрішніх бізнес-процесів, потенціал співробітників з метою забезпечення довгострокового фінансового успіху компанії.

Цікавою є спроба узагальнити накопичений досвід використання різноманітних методик оцінки рівня ефективності, зроблена Маршалом Мейєром. Він розробив методику процесно-орієнтованого аналізу рентабельності (Activity-based Performance Analysis, ABPA), основна ідея якої полягає у спробі поєднати у собі дві концепції для оцінки рівня економічної ефективності, які найкраще зарекомендували себе на практиці: методику аналізу витрат за видами діяльності (ABC) та збалансовану систему показників (BSC). Обидві концепції доповнені оригінальними ідеями автора з метою повного використання переваг сучасних концепцій оцінки ефективності та уникнення властивих їм недоліків [5].

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи вищевказане, зазначимо, що еволюція систем оцінки рівня економічної ефективності не припиняється. Це пов'язано з безліччю причин, головною з яких є те, що ідеальних показників для оцінки ефективності не існує. В більшості випадків рівень економічної ефективності не можна виміряти, можна лише оцінити її, використовуючи недосконалі показники. Таким чином, залишається сподіватися, що пошук та дослідження адекватних критеріїв, показників, індикаторів економічної ефективності дозволить створити гнучку систему для оцінки її рівня та зменшити діючі обмеження та недоліки.

Бібліографічний список

1. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера / И.А. Бланк. К.: «Ника-Центр», 1998. – 480 с.
2. Гальперин В.М. Микроэкономика: т. 2 / Гальперин В.М., Игнатъев С.М., Моргунов В.И. – Санкт-Петербург: Институт «Экономическая школа», 2004. – 512 с.
3. Каплан, Р.С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию : пер. с англ. / Р.С. Каплан, Д.П. Нортон. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. – 320 с.
4. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент / В.В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 768 с.
5. Мейер, Маршал В. Оценка эффективности бизнеса / Маршал В. Мейер; [пер. с англ. А.О. Корсунский]. – М. : ООО «Вершина», 2004. – 272 с.
6. Савицкая Г.В. Анализ эффективности деятельности предприятия: методологические аспекты / Г.В. Савицкая. – М. : Новое знание, 2004. – 160 с.

7. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємств та її аналіз : навч. посіб. / Ю.С. Цал-Цалко. – К. : ЦУЛ, 2002. – 360 с.
8. Шеремет А.Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности / А.Д. Шеремет. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 415 с.
9. Экономисты милостью Божьей: Тигран Хачатуров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://file-rf.ru/analytics/210>
10. Экономическая эффективность и стандарт ISO 9001:2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/qm/qm098.html>
11. Эмерсон Г. Двенадцать принципов производительности: пер. с англ. 2-е изд. / Гаррингтон Эмерсон. – М. : Бизнес-информ, 1997. – 197 с.

Анотація

Досліджено еволюцію поглядів щодо ефективності та підходів до її оцінки залежно від економічних умов та вимог користувачів інформації. Розглянуто та проаналізовано сучасні концепції оцінки ефективності.

Ключові слова: ефективність, оцінка, результат, критерії, показники.

Аннотация

Исследована эволюция взглядов относительно эффективности и подходов к ее оценке в зависимости от экономических условий и требований пользователей информации. Рассмотрены и проанализированы современные концепции оценки эффективности.

Ключевые слова: эффективность, оценка, результат, критерии, показатели.

Annotation

Investigated the evolution of views on the efficiency and approaches to its assessment based on economic conditions and the requirements of information users. Considered and analyzed the modern concept evaluation.

Key words: efficiency, score, result, criteria, indicators.

УДК 338.45:663

**Білан О.С.,
викладач кафедри економіки підприємств і корпорацій,
Тернопільський національний економічний університет**

ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Постановка проблеми. Інвестиційне планування та реалізація інвестиційних планів підприємства є одним з найважливіших аспектів його діяльності та довгострокових перспектив розвитку. Комплекс питань, пов'язаних з інвестиційним плануванням зорієнтований на забезпечення високої ефективності, конкурентоспроможності та усебічного динамічного розвитку суб'єкта господарювання. Рівень активності та діапазон інвестиційної діяльності підприємства є результатом прийняття управлінських рішень у сфері вибору перспективних інвестиційних напрямів, розробки заходів щодо їх досягнення. Усе це вимагає нових підходів до процесу інвестиційного планування з використанням сучасних механізмів і методів розробки планів інвестиційного розвитку підприємства та оцінювання поточного стану інвестиційного планування з метою виявлення резервів його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інвестиційного планування на промислових підприємствах присвячено ряд робіт сучасних вчених-економістів: Балацького О. Ф., Бондара Н. М., Вовчака О. Д., Гриньової В.М., Фіщенко О. М., Черепа А. В., Ястремської О. М. та інших. Разом з цим, вивчення й аналіз опублікованих за даною проблематикою робіт [1-8] дозволили зробити висновок про те, що питання оцінювання стану інвестиційного планування на підприємствах недостатньо розроблені як у науковому, так і в організаційно-практичному аспектах, що обумовлює необхідність подальших досліджень в цій сфері.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування необхідності застосування комплексного підходу при оцінюванні стану інвестиційного планування промислових на підприємствах – поєднання методу профілів з експертними методами.